

EÖRSI ISTVÁN

SZREBRENICA UTÁN

A német tévénezők közül bizonyára sokan rendültek meg házioltárakra meredve a vézna, borostás, meglett korú parasztočka láttán. November elején, egy szép estén, kilenc óra után tűnt fel a képernyőn. Órá délutáni fényt ontott a tündöklő nap, sűrű erdők karájában zöldellő hegyoldalon állt, háttérben kéklő csúcsok láncolata. A díszes öltözékű táj nem harmonizált rongyos nadrágjával, hogy minden szempontból kifogásolható eleganciájának csak ezt a komponensét említsem. Egyszer csak szájához emelte két tenyerét, és a magánhangzókat a végtelenségig elnyújtva belekiabálta az ünnepi csöndbe: „Gyertek elő! Nincsen veszély!” Lába remegett, szeme kiguvadt, miközben csalogató szövegét ismételte. Az erdő szélén, mint ezt a gyengébbek kedvéért a kommentár is közölte, vadászok vártak lesben. El akartam hitetni magammal, hogy talán azért nyújtja el a szavakat, mert így figyelmeztető jajveszékülésnek hatnak, de arcán a halálos rémület elárulta, hogy alaptalanul reménykedem. Meg akarta élni ő is az esti kilenc órát, mint mi, tévénezők valamennyien, és erre csak akkor lehetett némi, elenyésző esélye, ha hangjával bujkáló vadakat csalogat elő.

Minden történelmi situációt az minősít, hogy miféle konfliktusok képzelhetők el benne. A szóban forgó parasztember – nem csak elképzelhető, hanem a szemünk előtt lejátszódó – konfliktusa olyan undorítóan alvilági, hogy szégyenkezнем kellett, amiért a kortársa vagyok, sőt szenttanúként szerepelek, műélvezőként, karosszékből nézem a drámát, és barackpálinkával csitítom iszonyatomat. Ki tehet róla – kérdeztem magamtól –, hogy ilyen helyzetbe került? Milyen egyszerű volna beérni ezzel a válasszal: Karadžić és Mladić, a boszniai szerb hadvezetés. Vagy általánosabban: a nacionalizmus, melyet Tito halála után a szerb értelmiség szított és Milosević meglovagolt. Esetleg Ex-Jugoszlávia politikai vezetőinek, értelmiségének, népeinek nacionalizmusa. Ez mind viszonylag kellemes válasz, néhány éve vagy hónapja még el is fogadhattuk volna, kellemes kritikái igénytelenséggel. Július óta azonban csak gazemberek és tökfílkók érhetik be az efféle magyarázatokkal.

Az idilli táj ugyanis Szrebrenica környékén pompázik. Július 11-én a boszniai szerb haderő elfoglalta az ENSZ védelme alatt álló szrebrenicai enklávé. A kéksisakos hollandok nem tanúsítottak ellenállást, de azért nem mondanám, hogy teljességgel hiába lettek volna ott. A szerbek ugyanis elvették, nemegyszer erőszakkal, az egyenruhájukat, és ENSZ-katonáknak öltözve csalogatták elő a bujdokló lakosságot. A férfiakat kiválogatták, elhajtották, és többségüket – a becslések 3000 és 6000 fő között ingadoznak – két nap alatt lemészárolták. Az amerikaiak – akik a franciákhoz és a németekhez hasonlóan telefonlehallgatás útján előre értesültek a védőzóna ellen várható támadásról, de értesüléseiket diszkrétén megtartották maguknak – légi felvételeket készítettek az összeterelt muzlimokról, majd másnap a tömeg helyén támadt tömegsírokról. Ezek a tények közismertek. A hollandok az ENSZ-re hárítják a felelősséget a történelemért. Janvier francia főparancsnok vagy féltucatszor tagadta meg, hogy légierőjével a védett övezet segítségére siessen. Egy ízben ingerültségének is hangot adott, amiért a hollandok nem értik meg, hogy az ENSZ-nek meg kell szabadulnia végre védőövezetétől. Megbízhatónak tűnő értesülések szerint a terület feladására Chirac elnöktől kapott utasítást. Úgy látszik, a vezető nyugati hatalmak megegyeztek vagy legalábbis egyetértettek abban, hogy segíteni kell

az etnikai tisztogatásokat, mert a kész tények megkönnyítik a békekötést. Még az a csúnya gyanú is felmerült, hogy a bosnyák kormány szintén jóváhagyta Szrebrenica lerohanását, hogy ne a tárgyalásztalnál kelljen lemondania róla.

A parasztocska tehát a közvetlen gyilkosokon kívül az ENSZ-nek, az Európai Közösségnek, és főként az emberi jogokat leginkább szívéből viselő nagyhatalmaknak köszönheti lealázó, halálos konfliktusát. A legyilkoltak, továbbá özvegyeik és árváik is ezeket az erőket foglalhatják hálaadó imájukba. Egy nemzetközi világrend, mely nem képes másra, mint hogy levetkőztethető tűszokat bocsásson az agresszor rendelkezésére, és erőszakmentességet prédikálva megkönnyítse a mészárosok dolgát: az ilyen világrend nem érdemel jobb véget, mint a Népszövetség.

A „mészáros” szó átvezet egy másik színpadi jelenethez, amelyről Thomas Klein-Brockhoff és Michael Schwelien tudósít a *Die Zeit* november 3-i számában. Július 11-én, tehát azon a napon, amikor a boszniai szerbek elfoglalták Szrebrenicát, Ratko Mladić közölte vendégeivel, hogy így bánik majd el mindenkivel, aki a holland felügyelet alatt álló védelmi zónában holland védelmet keres. (A tudósítás fölött szép fénykép mutatja Mladićot: a holland kéksisakosok parancsnokával, Tom Kanemans ezredessel pezsgőzik a sertés halálát követő napon.)

Az *Egy disznó halála* című happening Mladić rendezésében és főszereplésével bizonyították arra, hogy a holland és egyéb ENSZ-megbízottak – bármit hazudozzanak is – előre tudták, mi vár az általuk kiszolgáltatott civil lakosságra. A szertartás ezen túlmenően civilizáció előtti indulatokról ad hírt. Bogdan Bogdanović joggal nevezi archaikusnak a balkáni háborút: „Mágikus-misztikus gondolkodásmódjuknak megfelelően a harcosok nem csak a fizikailag létező várost támadják meg, hanem azt is, ami legsajátabb marandóságát és erejét jelenti”, vagyis megalázzák, és ráadásul „rejtett szellemi lényegét” is el akarják ragadni tőle. De e háborúnak nemcsak célkitűzései, hanem rítusai is archaikusak. Nyilvános véráldozat, ahol az emberi sorsot a látvány elviselhetősége érdekében állathalál jelképezi. Mladić még tapintatosnak is nevezhető, mert az elsőnek említett színjáték hőse, a vézna parasztocska is lóghatott volna összekötözött végtagokkal a disznó helyén. A parasztocska egy rafináltan kiöltött játék bohóca volt, a disznó egy ősi ceremónia középponti figurája. Nem ritkaság az ilyesmi ebben a háborúban. Itt a foglyokkal nemegyszer egymás lemetélt testrészeit falatták fel. Kisgyerekeket sütöttek meg élve. A fentebb idézett cikkben egy szerb katona kitépi egy asszony karjai közül a gyereket, elvágja ennek torkát, majd arra kényszeríti az anyát, hogy igyon a kifröccsenő vérből. A kannibalizmussal súlyosbított emberáldozat rítusát még elviselhetetlenebbé teszi a gondolat, hogy modern fegyverekkel felszerelt hadsereg tagjai az áldozópapok.

Ma már, amikor megkezdődtek a talán komolyan is vehető béketárgyalások, tisztán látható, mire ment ki a játék. A világhatalmak úgy döntöttek, hogy a balkáni népirtás nem érinti közvetlen érdekeiket. Láthatta ország-világ: egyetlen megmentett amerikai pilóta élete becsesebb és több nagybetűs címet varázsol a világlapok első oldalára, mint a levágott, megerőszkolt, elűzött balkáni embertömegek. Mivel kockáztatni semmit sem akartak, de teljesen tétlenek sem mutatkozhattak, békefenntartókat küldtek oda, ahol csak a háború volt fenntartható, és védőzónákká deklaráltak területeket, amelyeket nem védtek. Eltűrték, hogy ékes városokat fosszanak meg éveken át víztől, fénytől, tápláléktól, és hogy úgy lövöldözzenek lesből lakosaira, mint a nyulakra. Hosszú ideig azt hittem, hogy az illetékes stratégiák egyszerűen ostobák, a közvetítéssel megbízott politikusok pedig Lord Carringtontól a mogyorók uráig, Jimmy Carterig egyenesen imbecillisek. Aztán az amerikaiak, már Szrebrenica után, komolyabb bombázásba kezdtek, úgyhogy egykettőre megszűnt a szerbek katonai fölénye, és veszítettek annyi területet, hogy megkezdődhetek legfelső részvétellel a béketárgyalások. Miért nem jártak el így három évvel korábban? Mennyi halált, mennyi szenvedést akadályoztak volna meg akkor! Hiszen kezdettől fogva nyilvánvaló volt, hogy mire megy ki a játék. Az a gyanúm, hogy nem csupán a gyalágyultságból túrték el a rémségeket. Mérvadó szakértők úgy vélhették, hogy a multikulturális államok békés együttélése a Balkánon amúgy sem lehet tartós,

ezért a legegyszerűbb, ha csak kibicelnek ahhoz a folyamathoz, amelynek során az itt élő népek vérrel és vassal megteremtik az etnikailag egységes vagy legalábbis az életképességet nem veszélyeztetően kevert lakosságú nemzetállamokat.

Hátborzongatónak találom, hogy ez a kivézetésen alapuló, tökéletesen embertelen stratégia itt, Németországban, ahol ezt a cikket írom, baloldali támogatást is élvez. Egyenlőtlen erők küzdelme esetén a pacifizmus és a be nem avatkozás minden formája az erősebbet segíti. Mit szólnánk egy nehézsúlyú és egy légsúlyú bokszoló sportszerű semlegességgel lebonyolított bokszmeccséhez? A Szebrenicában leöltek sorsán legalábbis el kellene gondolkodniuk mindazoknak, akik szép eszmények és lélekmelengető tradíciók nevében ellenezték, hogy az ENSZ vagy az amerikai légierő vagy akár Belzebub, Mefisztó, Lucifer és a Sátán szétbombázza a boszniai szerb repülőtereket, felvonulási útvonalakat, kilövőhelyeket, hadianyagraktárakat és hadállásokat. Döbbsenten olvasom még Szebrenica után is, hogy zöld politikusok azért támadják frakciójuk vezetőjét, Joschka Fischert, mert végre leírta: „A (nyugat)német békemozgalom erőszakmentessége a termonukleáris tömegpusztítás fenyegetésével és a nukleáris elijesztés logikájával szemben alakult ki... De hogyan alkalmazható a nukleáris pacifizmus az etnikai háború iszonyatára, az égbekiáltó elnyomásra és a néptömegek brutális elkergetésére? Mi a mi válaszuk, ha ismét olyan hatalmakkal és politikai erőkkel, sőt emberekkel akad dolgunk, akik le se szarják a nemzetközi szabályokat, az emberi jogokat, nem beszélve az erőszakmentességről... Hogy kezelje tehát az erőszakmentesség politikája a fasiszmusnak ezt az új formáját, mert pontosan erről van szó?” Fischer arra a következtetésre jut, hogy az erőszakmentesség szép elve Boszniában az emberi élet és szabadság ellenségeinek kedvez. „Baloldali” kritikusan viszont attól tartanak, hogy ennek az elvnek a feladásával a zöld párt elveszti arcát. Hogy megvettem ezt a bárgyú érvelést már odahaza is! A presztízs és a dogmák lovagjai nem fogják fel, hogy arcunk – akár személyé, akár mozgalomé – csak úgy őrizhető meg, ha nem ő maga érdekel bennünket, hanem a világ változásai. Ha ezek nem hagynak nyomot rajta, akkor egy maszkot örzünk arc helyett.

(1995)